

CORANIČ, JAROSLAV:
DEJINY GRÉCKOKLATOLÍCKEJ CIRKVI
NA SLOVENSKU V ROKOCH 1918–1939.
VYDAVATELSTVO PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY,
PREŠOV 2013.

Pavel Marek

Historik s ambicemi sahajícími k napsání syntetické práce shrnující určité téma nebo dějinné období stojí před složitým úkolem. Musí se vypořádat s předchozí historiografií jak v rovině koncepční, tak i faktografické. Měl by opravovat a doplňovat poznatky z informačních zdrojů, jež jeho předchůdci nevyužili nebo neměli k dispozici. Současně je třeba, aby jeho reflexe minulosti odpovídala na výzvy formulované současností. Na všechny tyto požadavky musel reagovat sice mladý, ale také už zkušený slovenský historik PhDr. Jaroslav Coranič, PhD., když se pustil do zpracování dějin řeckokatolické církve na Slovensku¹ v první polovině 20. století, resp. v letech existence první Československé republiky. Hned v úvodu musíme konstatovat, že se s nimi vyrovnal poměrně úspěšně.

Řeckokatolická církev působící na našem území jako jeden z reprezentantů východní spirituality² prošla v minulosti, stejně jako všechny církve, složitým vývojem. Vrcholem peripetií v moderních dějinách byla její likvidace totalitním režimem. V roce 1950 na tzv. Prešovském soboru exponenti komunistické proticírkevní politiky vyhlásili pod heslem „návratu k dědictví otců“ sloučení tohoto společenství s pravoslavnou církví. Duchovenstvo dostalo na výběr: buď přejde do nástupnické organizace, nebo se bude muset živit v nějaké dělnické profesi. Věřících se nikdo na nic neptal. Kdo z kněží se nepodřídil, čekalo ho vězení nebo nucené vystěhování z východního Slovenska, kde žila většina řeckokatolíků, do „vybiléného“ českého pohraničí vy-

¹ Dějinám církve v českých zemích se věnuje sborník připravený docentem Katolické teologické fakulty UK v Praze Karlem Sládkem. Viz SLÁDEK, Karel (ed.): *Řeckokatolická církev v českých zemích. Dějiny, identita, dialog*. Červený Kostelec 2013.

² V této souvislosti chceme připomenout existenci práce, která k tomuto tématu poskytuje výbornou orientaci: FARRUGIA, Edward G.: *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Olomouc 2008. České vydání připravil na půdě CMTF UP a Centra Aletti v Olomouci prof. Pavel Ambros, Ph.D., SJ.

klizeného německým obyvatelstvem.³ Teprve jisté politické uvolnění v roce 1968 církvi umožnilo vyjít z ilegality a obnovit činnost, ale až do sametové revoluce v roce 1989 se jednalo o živoření pod kuratelou komunistů. Katolíci východního obřadu v těchto letech však dokázali, že církev je kvalitativně něco jiného než spolek, který je možno zakázat, a zůstali svému přesvědčení i v letech pronásledování věrni. Od počátku devadesátých let 20. století řeckokatolická církev na Slovensku prožívá období renesance nesené v duchu všeobecného nadšení ve vlastních řadách, provázané pracovitostí a obětavostí. Do tohoto kontextu je nutno zařadit aktivity Řeckokatolické teologické fakulty jako integrální součásti Prešovské univerzity, v nichž ediční činnost⁴ zaujímá jako vyústění vědecké a výzkumné práce jedno z předních míst. Proto se nelze divit skutečnosti, že recenzovaná kniha proděkana fakulty a vedoucího katedry historie Jaroslava Coraniče je čtvrtým dílem proponovaných šestisvazkových dějin tohoto třetího nejpočetnějšího církevního společenství, k němuž se v současné době hlásí na Slovensku asi 207 000 věřících (tj. 3,8 % z celkového počtu obyvatel).

Kniha v rozsahu 415 tiskových stran má po formální stránce typické znaky vědecké monografie. Obsahuje vedle úvodu a závěru soupisy pramenů a literatury, anglické, německé a italské resumé a jmenný rejstřík. Text je prokládán většinou dokumentárními fotografiemi a zmenšenými reprodukcemi dokumentů, mnohé údaje jsou předkládány ve formě přehledných tabulek, nechybí dobře udělané mapy s legendou, v závěru je vhodně v barvě reprodukována sakrální architektura. Výklad je rozdělen do osmi kapitol.

Na východě první Československé republiky byli věřící hlásící se k řeckokatolické církvi organizováni ve dvou biskupstvích, Prešovském a Mukačevském, přičemž jejich hranice se nekryly se zemskými a dlouhou dobu ani se státními. Vše vzniklo jako důsledek velmi komplikovaného historického vývoje v tomto regionu se složitou etnickou strukturou obyvatelstva, podléhajícího navíc odlišným politickým tlakům a hlásícího se také k různým náboženským vyznáním. Coraničovým prvořadým zájmem je přitom evokace dějin řeckokatolické církve na Slovensku. Proto musel rozplétat složité předivo vztahů a protichůdných tendencí a najít takový metodologický

³ Srov. MAREK, Pavel: „Akce 100“. *Príspevek k dejinám řeckokatolické cirkve v Československu po 2. světové válce*. Historica Olomucensia, 36–2009, Sborník prací historických, XXIV. Olomouc 2009, s. 85–101.

⁴ Jen namátkou uvedme vydávání vědecké revue *Theologos* (dvakrát ročně, v roce 2014 roč. 16), tři sborníky z konferencí *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí 1, 2, 3*, a řadu monografií jako např. ŠTURÁK, Peter: *Pavol Peter Gojdič OSBM – prešovský gréckokatolícky biskup (1926–1960)*. Prešov 2013; BORZA, Peter: *Kapitoly z dejín křesťanstva*. Prešov 2013; KOPRIVNÁKOVÁ, Jana: *Kapitoly z dejín cirkevného školstva*, 1. Prešov 2013, aj.

postup, aby mohl čtenáři předložit reálný obraz minulosti. Pro evokaci dějin církve v ústředí autor sáhl k nástinu života a díla jednotlivých biskupů, v Prešovském biskupství Dr. Štefana Nováka (léta 1914–1920), apoštolského administrátora Dr. Dionýza Njaradiho (1922–1927) a zejména Pavla Petra Gojdiče (1927–1940), v Mukačevském Antona Pappa (1912–1924), Petra Gebje (1924–1931) a Alexandra Stojky (1932–1943). Výrazně však tehdy dění v církvi ovlivňoval Dr. Mikuláš Russnák jako generální vikář. Toto řešení pro vědeckou práci se může jevit na první pohled jako neadekvátní a zjednodušující. Domnívám se však, že je přijatelné s ohledem na úkoly, které církev řešila, a s přihlédnutím k celkovému postavení církve ve společnosti. Další kapitoly pak autorovi umožňují, aby problematiku hledání hranic diecézí, resp. celkové územně správní organizace církve, provázené systematizací farností, komplikovanou otázkou národnostních vztahů mezi Rusíny, Maďary a Slováky, záležitosti zřizování a správy církevních škol, reflexi důsledků zrušení koblíny a rokoviny, činnost řeholních společenství a otázky související se sakrální architekturou pojednal uceleně, v monotematických blocích. Totéž se týká citlivého vztahu mezi řeckokatolickou a pravoslavnou církví, jenž právě v letech po vzniku Československé republiky procházel jednou z nových velkých zatěžkávacích zkoušek. Ty ostatně provázejí tato v mnohém sobě si blízká církevní společenství takřka neustále.

Kniha je přímo nabitá fakty a autor mnohokrát sahá k širší citaci dokumentů. Pracuje s archiváliemi pocházejícími z bohatého archivu církve, do něhož měl přístup. Využil však i dalších nabízejících se zdrojů ze státních archivů a pracoval s tištěnými dokumenty domácí i zahraniční provenience. Využití sekundární literatury je samozřejmostí, i když v této souvislosti přece jen registrujeme nepříznivé důsledky státoprávního rozchodu Čechů a Slováků. Projevují se snížením dostupnosti literatury na obou stranách, a pokud se česká a slovenská tematika prolíná (právě první republika je v tomto ohledu nejcitlivějším obdobím), očekávali bychom připomenutí titulů české provenience. Zatímco jádro práce, dějiny církve na Slovensku, se bez české odborné produkce obejdou, např. úvodní kapitola evokující společensko-náboženskou situaci v ČSR v letech 1918–1939 její absencí trpí a projevuje se řadou mezer; ostatně zvládnout takovou kapitolu na 15 stránkách textu je úkol pro mistrovské pero. Domníváme se také, že z metodologického hlediska není zcela ideální postup, když autor z relativně dostatečného množství literatury na určité téma vybere jen některé tituly a ty mu slouží jako základ pro výklad. Je třeba udělat celkovou reflexi a přihlížet zejména k nové, relevantní literatuře, která starší pohledy na problém většinou modifikuje (nebo by aspoň měla).

Nemá větší smysl vypočítávat nějaké dílčí chyby nebo přehlédnutí, navíc jedná-li se o první pokus o syntézu velmi komplikované tematiky. Autor je si sám vědom toho, že položil základy, na nichž bude nutno do budoucna dále stavět. Přece jen si však neodpustíme jednu malou poznámku, která má obecnější ráz ve směru ke zpracování církevních dějin. Pramenný materiál, který se dochoval a je běžně k dispozici, svádí autory k tomu, aby se zabývali „vnějšími“ dějinami církve. Jsou schopni spolehlivě zachytit proměny episkopátu, vývoj vztahů mezi církví a státem, mohou zachytit stavbu a opravy kostelů atd. Jsou tím však dějiny církve skutečně celkově pokryty a vyčerpány? Nebo je podstata života církve v něčem jiném, což vnímáme a označujeme jako „vnitřní“ dějiny církve? Nechybí tu zachycení jakéhosi duchovního rozměru církve, její spirituality, liturgie a teologie, pohled na to, jak svou víru prožívají lidé hlásící se k církevnímu společenství, kněží a laikové? Pro profánního historika je tato oblast pochopitelně velkou výzvou, metodologickou i z hlediska pramenného materiálu, ale bez vyrovnání se s tímto problémem není naše historiografické úsilí naplněno.

Dějiny řeckokatolické církve na Slovensku v letech 1918–1939, s časovými přesahy z obou stran, vnímáme jako základní práci, v níž Jaroslav Coranič prokázal schopnost vyrovnat se s řadou nástrah spojených s tématem na velmi solidní úrovni; tou největší je pravděpodobně zvládnutí problémů souvisejících s různorodou nacionální, politickou a kulturní úrovní obyvatelstva na východě bývalé první Československé republiky. Nemusíme se všim, co je předkládáno, souhlasit, ale kniha je výsledkem poctivé a ve smyslu existence průpravných prací i několikaleté práce.⁵ Je cenná i jako výzva k dalšímu bádání a hledání.

⁵ Srov. např. CORANIČ, Jaroslav: *Postavenie gréckokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike v rokoch 1939–1940*. In: Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami. Prešov 2007, s. 127–142; Týž: *Život a pôsobenie Mikuláša Russnáka*. In: Univerzitný profesor Mikuláš Russnák (1878–1954) v súradniciach času a doby. Prešov 2011, s. 11–34; Týž: *Vplyv 1. svetovej vojny na hospodárske pomery v Prešovskom gréckokatolíckom biskupstve*. In: Zborník teologických štúdií, č. 9. Prešov 2013, s. 93–102; Týž: *Život a činnosť prešovského gréckokatolíckeho biskupa Dr. Štefana Nováka (1913–1920)*. In: Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle výročí, 3. Prešov 2013, s. 335–351; Týž: *Sonda do národnostnej problematiky v gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v 19. storočí a v prvej polovici 20. storočia*. In: Kulturná identita gréckokatolíkov vo svetle cyrilo-metodského dedičstva, 2. Sbor štúdií. Bratislava 2013, s. 115–127; Týž: *Gréckokatolícka cirkev a jej postoj k tzv. židovskej otázke v Slovenskej republike (1939–1945)*. In: Židia pred a za Karpatmi v priebehu storočí. Prešov 2013, s. 354–364; Týž: *Prešovské gréckokatolícke biskupstvo v správe apoštolského administrátora Dr. Dionýza Njaradiho (1922–1927)*. In: Theologos: teologická revue, 15, 2013, č. 2, s. 182–196; CORANIČ, Jaroslav – LIŠKA, Anton: *Rusíni na Slovensku v 19. a 20. storočí*. In: Spoleczenstwo. Kultura wartosci: studiumspoleczne, 3, 2013, č. 3, s. 11–28.

prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
e-mail: pavel.marek@upol.cz